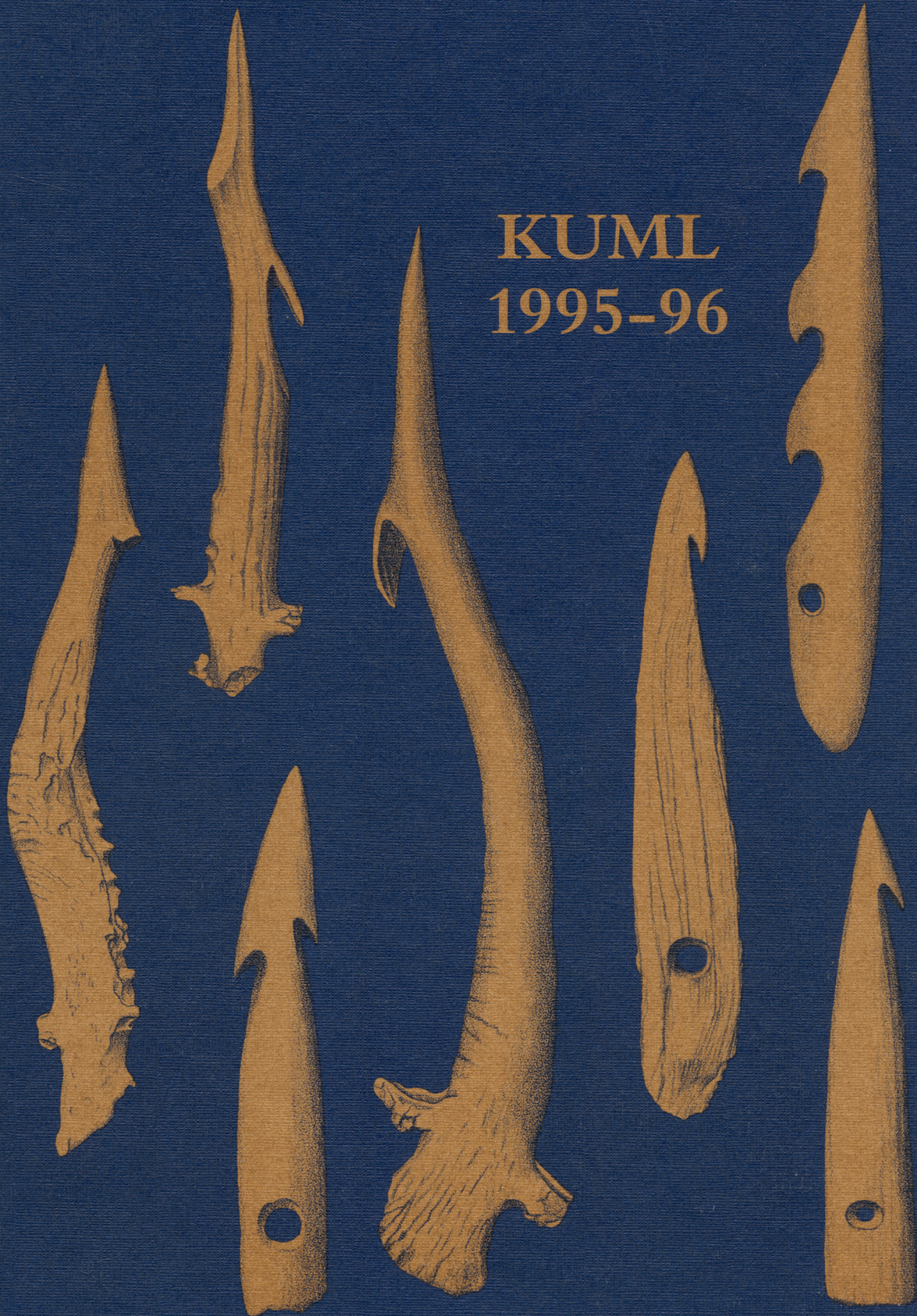

KUML
1995-96

KUML 1995-96

KUML 1995-96

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag, Århus

Redaktion: Hans Jørgen Madsen og Jesper Laursen

*Omslag: Jørgen Mührmann-Lund
Grafisk tilrettelæggelse: Elsebet Morville
Tryk: Narayana Press*

*Skrift: Bembo 12/13
Papir: 115g Arctic Silk*

Copyright © 1997 by Jysk Arkæologisk Selskab

*ISBN 87-7288-592-0
ISSN 0454-6245*

Indhold/Contents

<i>Palle Friis</i> : Poul Kjærums Worsaae-medailen 16. maj 1996	7
Poul Kjærums Worsaae medal	10
<i>Ole Høiris</i> : Kampen om stenalderen. Antropologiske bud på vor oprindelse i fortid og nutid	13
Fight over the Stone Age	44
<i>Søren H. Andersen</i> : Ertebølleharpuner og spækhuggertænder. Aspekter af marin fangst i Ertebølletid	45
Ertebølle harpoons and killer whale teeth. Aspects of marine hunting in the Ertebølle period	97
<i>Klaus Ebbesen</i> : Terningspil i yngre stenalder	101
Dice and Dicing in the Stone Age	111
<i>Carsten Korthauer</i> : En ældre romertidsgrav med guldmønt fra Jylland – samt nogle iagttagelser om møntomløb og -funktion i jernalderens Danmark	113
An Early Roman Iron Age Grave containing a Roman Gold Coin	133
<i>Poul Mikkelsen og Lis Helles Olesen</i> : Vendeldiget	135
The Vendel Dike	147
<i>Jens Jeppesen og H.J. Madsen</i> : Trækirke og stormandshal i Lisbjerg	149
A Wooden church and Big Man's Hall at Lisbjerg	169
<i>Mogens Rud</i> : En skjult sandhed i Bayeux-tapetet? Hvad skulle Harald Godwinson i Normandiet?	173
A hidden Revelation in the Bayeux tapestry? What was Harald Godwinson's purpose in Normandy?	187
<i>Hans Skov</i> : Udgravningerne ved Aarhus Katedralskole i 1994-95	189
Excavations at Aarhus Cathedral School in 1994-95	206
<i>Jette Linaa Larsen</i> : Skår i tusindtal - keramik fra Torvet i Horsens ca. 1300-1650	207
Sherds by the thousand	237
<i>Jens Andersen</i> : Jydepotter fra Brønderslev	239
Jutish ware from Brønderslev	263
Jysk Arkæologisk Selskab 1995 og 1996	267

En ældre romertidsgrav med guldmønt fra Jylland

samt nogle iagttagelser om møntomløb og -funktion i jernalderens Danmark

Af CARSTEN KORTHAUER

På en mark ved Kærgården i Bæk, i Nustrup sogn vest for Haderslev, stødte ploven i 1948 på nogle større sten. Fundet, der her skal omtales nærmere (1), blev indberettet til Haderslev Amts Museum, som kort efter foretog en udgravning. Stenene viste sig at være rester af en overløjet grav fra romersk jernalder. Det lykkedes at afdække halvdelen af en ringformet eller oval stenlægning, som dannede en slags krans omkring en grav, der fremstod som et stensat gravkammer indeholdende rester af en stammekiste og dækket af en rektangulær stendynge.

Gravgaverne var fåtallige, men kombinationen ganske bemærkelsesværdig. Der fandtes to lerkar, en spore af sølv, bronze og jern, og – som noget helt specielt – en romersk guldmønt præget under kejser Tiberius.

Alligevel blev fundet ikke kendt i bredere arkæologiske kredse. Daværende museumsinspektør Hans Neumann skrev kun en kort meddelelse om fundet i „Haderslev Amts Museum“ (Neumann 1948) og nævner det i to senere arbejder: en Kuml-artikel om en anden grav (Neumann 1953) og i monografien om Olgerdiget (Neumann 1982, 47). H.C.Broholm kender til Bækgraven, da han skriver om Danmarks kulturforbindelser i ældre jernalder (Broholm 1960,196), ligesom den er at finde i Lotte Hedeagers fundlister (Hedeager 1992, fig.113, nr. 20-114).

Men af fundgenstandene blev kun guldmønten behandlet af Balling (1963, Nr.9). Graven er aldrig blevet omtalt sammen med andre danske møntgrave, og heller ikke i sammenhæng med sønderjyske stormands- eller ryttergrave.

Gravanlægget

Den ydre og vel oprindeligt cirkelformede eller ovale stenlægning, var ret medtaget af pløjning. Men den må have dannet et plant stenlag på den gamle markoverflade. Det stenfrie parti omkring graven havde en diameter på 3,80 m i nord-syd-retning, mens stenomkransningen var mellem 4 og 5 m bred (fig. 1). Spredt i stenlægningen fandtes enkelte skår, som dog ikke kunne samles til kar og desuden nogle trækulspletter.

Fig.1. Gravens stenlægning set fra vest. Foto: H.Neumann

Part of the stone construction of the grave seen from the west. Photo H. Neumann.

Den rektangulære stendynge over selve graven var orienteret øst-vest, og den målte 4,85 m i længden og 2 m i bredden. Gravgrubens bund lå 85 cm under den oprindelige overflade og var brolagt med småsten, mens sidevæggene var opbygget af større kampesten. Af stammekisten, som oprindeligt stod i dette „kammer“ (fig. 2), fandtes kun et lag formuleret træ på gravbundens brolægning og lidt opad siderne. Kisten var 3,75 m lang og ca. 0,75 m bred, og den havde været støttet af nogle større sten langs siderne.

Af den døde selv var intet bevaret. I gravens østende stod to lerkar, et fodbæger og et stort fad (fig. 3). Den romerske guldmønt lå omtrent i midten af kisten ved den sydlige langside, så det er muligt, at den har ligget i den dødes hånd. Tættere mod vestenden, men ligeledes ved den sydlige langside, fandtes en spore. Eftersom der ikke er tegn på, at graven er plyndret, må det antages, at der aldrig har været mere end en. Dens placering i midten af graven peger i samme retning. Den døde synes således ikke gravlagt med sine ridesko på, og den ene spore eller ridesko bør måske opfattes som en „pars pro toto“-gravgave.

Udover mønten og sporen fandtes et par små, stærkt forrustedede jernfragmenter, som det er umuligt at bestemme, men røntgenoptagelser antyder, at der kunne være tale om dele af et remspænde.

Fig. 2. Den åbnede gravgrube med kistens rester i bunden og keramikken i østenden.

Foto: H. Neumann

The opened grave pit with remains of coffin at base and pottery at east end.

Photo H. Neumann.

I den dækkende stendynge blev der ligeledes gjort fund. Det drejer sig om rand- og bundfragmenter af et større kar samt et stykke af en bronzesnål med profileret skaft. De kunne ikke henføres til en sekundær begravelse.

Oldsagerne

Fodbægret er af glittet sort til gråt gods (fig. 4). Foden er nærmest cylindrisk og forholdsvis skarpt afsat mod bugen, som er fæcetteret og ornamenteret med tre vandrette furer samt et vinkelbånd under mundingsranden. Randen har tre fæcetter. På skulderen findes et lille x-formet øre med tre afstrøgne flader.

Fodbægre er en ledeform for Over Jerstal-gruppen, som findes i det sydlige Jylland og Slesvig (Neumann 1982, 73), men profilen af dette stykke afviger dog fra de typiske Over Jerstal-bægre med deres skarpe bugknæk og konkave underdel. Derimod findes lignende former i de østjyske grave.

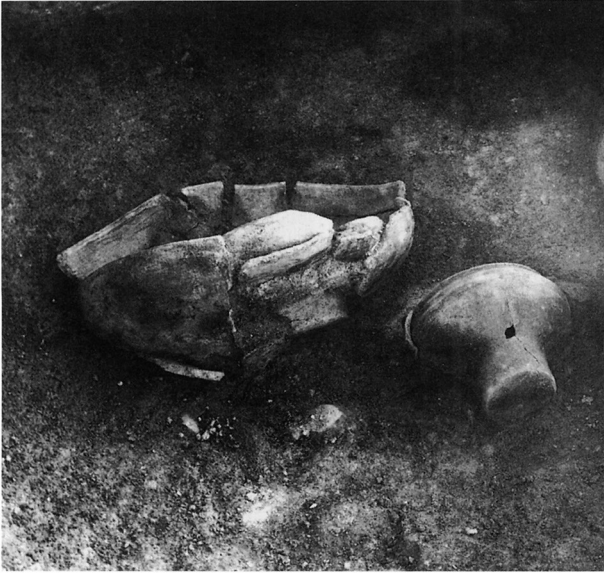

Fig. 3. De to lerkar "in situ".
Foto: H.Neumann
The two pots in situ.
Photo H. Neumann.

Fadet har en lav indsnævret fod og et tykt øre med trindt tværsnit (fig. 4). Randen er lidt fortykket og vandret afskåret. Formen er ikke ualmindelig og forekommer f.eks. på gravpladsen Frørup (Christensen 1988).

Sporen er en tonattet stolspore med en x-formet stol af bronze, d.v.s. stolpladens langsider er dybt udskåret, således at der dannes to udfligede vinger. Halsen mellem stolen og tornen ligner en liggende halvkugle. Tornen havde siddet på en bred basisplade, men var allerede knækket af, da sporen blev taget op. Basispladens kant er prydet med to omløbende perletråde af sølv. Røntgenoptagelser har vist, at også tornen er ornamenteret med et net af indlagte (sølv?)tråde i 2/3 af sin højde (fig. 4).

Mønten er en *aureus* præget under kejser Tiberius (14-37e.Kr.) i Lugdunum (Lyon) (2). På forsiden bærer den kejserens portræt med laurbærkrans og på bagsiden fredsgudinden Pax siddende med gren og scepter (fig. 5).

Fig. 5. Guldmønten.
Foto: Nationalmuseet
The gold coin.
Photo Nationalmuseet.

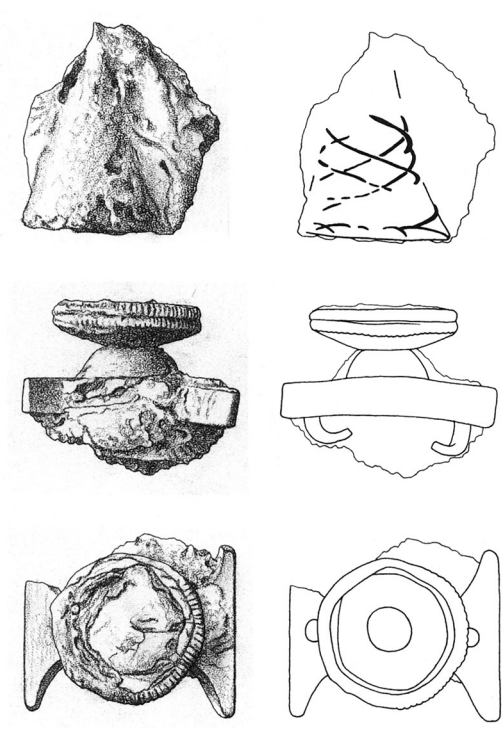
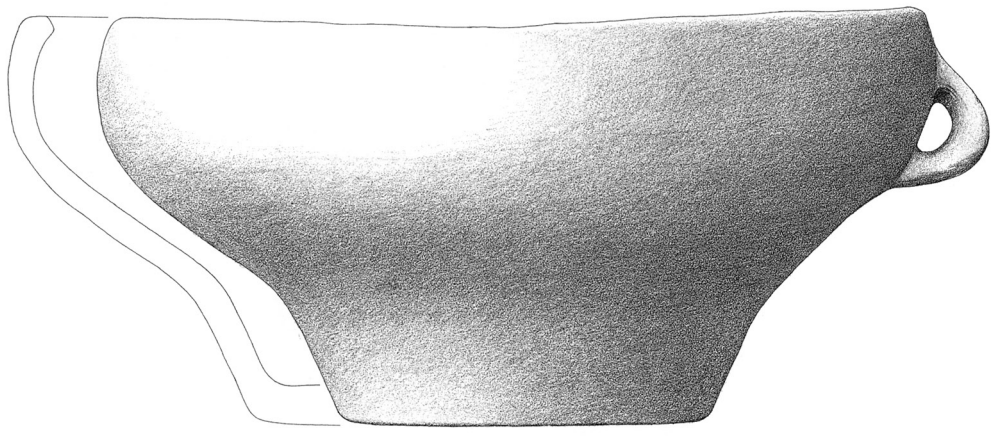
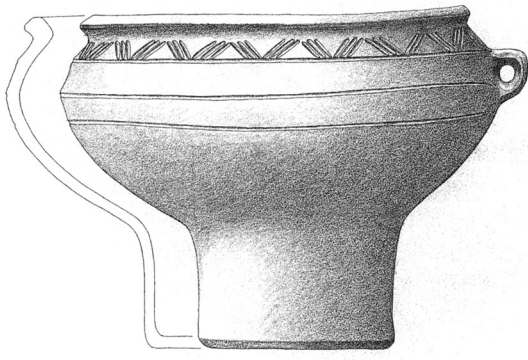

Fig. 4. Udstyret af Bæk-graven:
 Lerkar og spore.
 Tegning: Jørgen Mührmann-Lund.
 1:1 (spore) og 1:3 (keramik).
 Grave goods from Bæk. Pottery
 and spur.
 Drawn by Jørgen Mührmann-
 Lund.

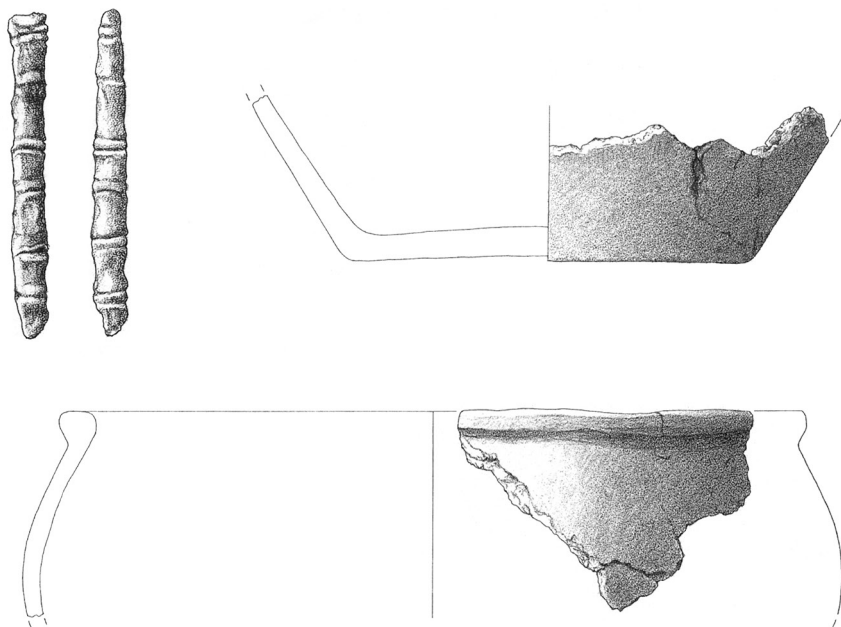

Fig. 6. Fragment af bronzenål og lerkarskår fra stenpakningen over graven. Tegning: Jørgen Mührmann-Lund. 1:1 (bronze) og 1:3 (keramik).

Fragment of bronze pin and sherds from the stone packing over the grave. Drawn by Jørgen Mührmann-Lund.

Endelig er der bronzenålen og skårene af et lerkar (fig. 6), som fandtes mellem stenene oven på graven. Karret har haft en fortykket, udfaldende mundingsrand med uregelmæssige facetter og en flad bund. Nålen, hvoraf kun et fragment af skaftet er bevaret, er profileret med flere grupper af vandrette furer og lister. Men på grund af overfladens korrosion er det vanskeligt at bestemme stykket entydigt.

Datering

Selvom prægetidspunktet for guldmønten er ret nøjagtigt fastlagt, må Bækgraven dog dateres ved hjælp af de øvrige oldsager, idet det ofte ses, at romerske ædelmetalmønter kan have en meget lang omløbstid i egne uden for romerriget.

Fodbægre er en karakteristisk karform i ældre romertid. På gravpladsen Frørup findes der enhankede bægre med indsnævret fod, som dog ikke er så skarpt afsat mod bugen. Her er de dateret til første halvdel af ældre romertid, B1, af Almgrens fibler I: 24, 26. Ofte er de kombineret med et fad af samme profil som vort eksemplar (Christensen 1988, 86f.).

På gravpladsen ved Bordesholm i Holsten (Saggau 1981; 1986) synes bægre med cylindrisk, afsat fod at være et lidt yngre fænomen, som findes såvel med facetteret rand som med rande uden facettering og med hanken direkte udgående fra randen. Den sidstnævnte form er dateret til den sene del af ældre romertid.

I graven fra Bredal (Mikkelsen 1990) findes ligeledes et fodbæger med afsat cylindrisk fod, hvilket dog er anderledes ornamenteret. Graven, som desuden indeholdt en rigt prydet stolspore med 4 nitter, er dateret til 2. århundrede.

Tonittede stolsporer er ligeledes typiske for den ældre romertid, og den foreliggende form, med to kraftigt udsvajede vinger på stolen, er dateret til 1. århundrede og første halvdel af 2. århundrede (Jahn 1921, 18ff.). På dette tidspunkt, da stolen således er blevet x-formet, udvikles også sporetypen med 4 nitter. Mange af disse er pragtfuldt prydet med sølv- og guldfiligran på stolen og med mønstre af indlagt sølvtråd på tornen. De er en næsten obligatorisk del af udstyret i ældre romertids rige, importførende stormandsgrave, som f.eks. Dollerup, dateret til 2. århundrede (Voss & Ørsnes 1948).

Sporen fra Bækgraven er ornamenteret på samme måde som disse. Den tilhører derved den seneste udviklingsform af de tonittede sporer. På gravfeltet Mikulov i Tjekkiet henføres tonittede sporer med samme x-formet stol til et tidligt afsnit af fase B 2 (Tejral 1992, 419).

Bækgraven må derfor mest sandsynligt dateres til ældre romertids periode B 2. Formentlig er den anlagt i periodens begyndelse, d.v.s. sidste del af 1. århundrede eller begyndelsen af 2. århundrede.

Stormandsgrave fra ældre romertid

Bækgraven må, selvom udstyret ikke giver et overvældende rigt og pragtfuldt indtryk, vel regnes for en stormandsgrav. Den gravlagte er anbragt i et stort gravanlæg, der tilmed synes at ligge isoleret (3). Med sig har han desuden fået en elegant spore, der viser ham som rytter, mens guldmønten giver antydninger af både rigdom og forbindelser til romerriket.

Derved har Bækgraven visse træk tilfælles med rige grave som Dollerup (Voss & Ørsnes 1948). Det er karakteristisk for disse grave, som kaldes for „fyrstegrave“ eller grave af „Lübsow-type“ (Eggers 1950), at de består af et stort gravanlæg, f.eks. med et gravkammer, og at de ligger for sig selv. Deres rige udstyrssæt plejer at omfatte guld (ofte som ringe) og kostbare romerske importgenstande. Når der er tale om mandsgrave, indeholder de ofte rideudstyr, men ingen våben.

Om der, som foreslået af Eggers, virkelig var tale om germanske „fyrster“, som blev gravlagt på denne måde, er der siden sat spørgsmålstegn ved. I nyere undersøgelser er der blevet tegnet et mere nuanceret billede

af jernaldersamfundets overklasse, som menes at have været hierakiseret (Ethelberg 1995,131f.). Bækgraven kommer derved ind i en kategori, som Per Ethelberg har betegnet høvdinger, idet sporerne regnes for en statusindikator fremfor våben, fordi de rigeste grave ofte indeholder rideudstyr, men aldrig våben. „Fyrsterne“ råder desuden over romerske luksusgenstande.

Mønter som gravgave

Gravens betydning ligger ikke mindst deri, at den er det eneste kendte tilfælde i Jylland med en romersk mønt. I det øvrige Danmark er der fundet 20 jernaldergrave med mønter, hvoraf ni ligger på Sjælland, otte på Fyn og tre på Bornholm (Kromann 1995, 348). Det blev tidligere antaget, at skikken ikke fandtes i Jylland (Kromann 1995). Bækgraven viser tydeligt det modsatte. Der kan dog have været flere møntgrave i Jylland, i hvert fald eksisterer der nogle usikre oplysninger om en denar i en urnebegravelse fra Ribeegnen (Balling 1963, 70). Man kan endvidere konstatere, at gravene på de danske øer er yngre, idet de ældste er dateret til yngre romertid, C1b.

Sølvdenaren er den mest almindeligt forekommende mønttype med i alt 18 stykker fundet i grave. Kun i to grave fandtes *siliquae*, i alt tre stykker, og af guldmønter i tre tilfælde *aurei*, hvoraf den ene imidlertid er en efterligning (Årslev: Hansen 1987, kat.nr. E 84), samt to *solidi*.

På Sjælland og Fyn forholder det sig sådan, at gravene med en mønt ofte er rige på anden romersk import. De bedst udstyrede grave indeholder som regel også mønter (4). Men det er alligevel umuligt, at opfatte mønter blot som en speciel importtype på linie med f.eks. glas- og bronzekar. Mønter findes nemlig også i grave med kun få eller ingen importstykker (5). Men uanset om udstyret er rigt eller bare består af en urne til de brændte ben og selve mønten, så indeholder graven som regel ikke mere end en enkelt mønt. Det tyder på, at tilstedeværelsen af mønter i grave ikke så meget er betinget af rigdom og status, men måske snarere af religiøse forestillinger. Når man kalder disse mønter for „Obolus-“ eller „Charonsmønter“, er udgangspunktet den græsk-romerske tanke om, at man måtte betale for rejsen til dødsriget. Det er ikke udelukket, at man har haft lignende trosforestillinger her i Norden.

Det kunne betyde, at mønterne i gravudstyret skulle tjene som en slags penge ! Og det er næppe selvfølgelig i et område, som ellers ikke havde en udpræget møntøkonomi. Alligevel synes det som om de fremmede mønter i det mindste i gravens rituelle sammenhænge blev betragtet som et betalingsmiddel.

Møntfunktioner

Hvilke funktioner kunne man ellers forestille sig, de romerske mønter skulle tjene blandt folkestammerne nord for romerrigets grænser? For det første kunne de som sagt have været brugt som penge. Dette var naturligvis mønternes funktion hos romerne. Men man må alligevel skelne mellem to slags penge, idet mønter kan være:

a) kreditmønter.

Det betyder, at mønternes nominelle værdi, altså deres købekraft, ikke modsvarer metalværdien, men som regel er højere. Mønterne kan bruges til betaling, fordi deres værdi er politisk garanteret. Sådan bruges mønter i vore dage.

b) et standardiseret byttemiddel.

Det indebærer, at mønternes købekraft bestemmes af deres metalværdi. Det var på den måde, det romerske møntsystem normalt fungerede. Men hvis det kneb med guld og sølv i statskassen, kunne kejserne blive fristet til at forringe mønternes lødighed. Det er, hvad der skete med sølvdenarnerne under inflationen i slutningen af 2. århundrede. De blev gjort til kreditmønter for at spare på sølvet. Dette førte i realiteten til denarens endeligt, efter at den havde været den mest betydningsfulde mønttype i den romerske økonomi.

Hvis mønter derimod indgår i en mindre udviklet økonomi, hvor byttehandel er fremherskende, er det udelukkende metalværdien, der tæller. Der kan være tale om en „sekundær møntøkonomi” (Nielsen 1987, 149), hvor mønterne importeres udefra og lejlighedsvis indgår i udvekslingen. I sådanne systemer kan de bruges som

c) betalingsmetal.

Det betyder, at man ikke kender til standardiserede værdienheder, men at man betaler med ædelmetal efter vægt. Her kan mønter bruges side om side med alle mulige former for metal. Som eksempel på dette kan man nævne vikingetidens skatte af klippesølv, som ofte udover kasserede sølvgenstande indeholder fremmede mønter.

Det er også en mulighed, at de romerske mønter indtog en særstilling indenfor „barbarernes“ udveksling. Måske kunne de udelukkende bruges til nogle specielle transaktioner, som f.eks. brudeprisbetaling eller tribut (Chantraine 1985, 412). Ofringer kan derudover også tolkes som en slags transaktion med de højere magter.

Sidst, men ikke mindst, udgjorde de importerede mønter

d) en råmetalkilde.

Det bliver ofte antaget, at mønterne først og fremmest skulle bruges til omsmelting i Nordeuropa (f.eks. Fønnesbech-Sandberg 1990). Men naturligvis aner vi ikke, hvor stor en andel, der endte i diglen. Mange af de germanske guld- og sølvsmykker består dog sikkert af møntmetal.

Arkæologiske sammenhænge

Der er alligevel meget, som tyder på, at mønternes funktion som betalingsmiddel ikke skal undervurderes. Ud fra møntfundenes sammenhæng synes det muligt at drage nogle konklusioner i henhold til dette.

Lad os som eksempel tage mønterne fra det store våbenofferfund i Illerup (Ilkjær 1993). Blandt de personlige ejendele fra de besejrede krigere fandtes der op mod 200 denarer. Var de møn en slags sold? Ilkjær iagttog en vis overensstemmelse mellem tilstedeværelsen af mønter, skrotmetal og håndværksredskaber i de enkelte oldsagsdynger (Ilkjær 1994, 12). Det kunne være et argument for, at mønterne ligesom skrottet tjente som råmateriale til videreforarbejdning.

Ser man nøjere efter, kan der alligevel konstateres en tendens til, at denarerne holdes for sig. Ofte blev de opbevaret i en særlig pung. Det var tilfældet i mindst ni oldsagskoncentrationer, hvoraf tre møntpunge ikke kunne henføres til et bestemt udstyrssæt. De blev sandsynligvis revet løs fra bæltet eller livremmen under ofringen. Desuden kendes der koncentrationer, hvor der findes såvel en pung til mønter som en pung med stumper af skrotmetal, muligvis fra samme bælte. Der er åbenbart kun tre eksempler på det modsatte, hvor denarerne lå i samme pung som skrotmetallet. Og i to af de tre tilfælde var der blot tale om en enkelt mønt.

Ud fra denne iagttagelse kan man vel slutte, at Illerup-mønterne ikke udelukkende var bestemt som råmateriale til metalhåndværket. Måske udgjorde denarerne en del af krigernes betaling for deres tjeneste, og kan på den måde også opfattes som et særligt betalingsmiddel – ikke blot som sølvstykker i en let håndterlig størrelse.

Man kan indvende, at Illerup-fundet ikke siger noget om den lokale brug af mønter, de besejrede krigere kom jo andetsteds fra.

Forholdene synes mere entydige ved undersøgelserne i Gudme og Lundeberg. Her er det de lokales anvendelse af mønter, som spores.

I rigdomscentret i Gudme og på handels- og håndværkspladsen ved Lundeberg er der efterhånden fundet hundredevis af mønter, ca. 150 stk. fra Lundeberg, og fra Gudme op mod 800 stk. indtil 1994 (og tallet er yderligere forøget siden), hvoraf ca. 300 lå samlet i to skatte (Kromann 1994, table 1). Alene ved udgravningen af den store kongehal fremkom 114 denarer. De lå spredt i kulturlaget og var højst sandsynligt ikke del af en samlet skat. Derudover indeholdt kulturlaget og fylden i stolpehullerne små stykker klippeguld samt fragmenter af guld- og sølvsmykker. Metallet var åbenbart ikke koncentreret i et eller andet værkstedsområde, og deraf slutter man, at såvel denarerne som ædelmetalskrottet var i omløb som betalingsmiddel (Kjer Michaelsen & Sørensen 1993).

Om mønterne fra Lundeberg er der fremsat den teori, at de indgik som råmetal hos metalhåndværkerne (Thrane 1993, 63). Der er fundet

spor efter bl.a. bronze- og sølvbearbejdning i Lundeborg, og det er karakteristisk, at de forskellige aktiviteter er koncentreret til bestemte områder af pladsen. Hvis det passer, at mønterne udelukkende var råmateriale, skulle man forvente, at deres fordeling på pladsen svarede til koncentrationerne med spor efter metallhåndværk. Men det gør den åbenbart ikke, idet mønterne synes at være jævnt spredt over hele udgravningsområdet (Thomsen 1989). Dette billede kan vistnok bedst forklares med, at mønterne spillede en rolle som byttemiddel.

Enkeltfundene og møntomløbet

Om og hvordan mønterne blev brugt i dagligdagen afspejles også af enkeltfundene. De kan være tilfældigt tabte mønter, og kan derved give et nogenlunde repræsentativt billede af møntomløbet i den pågældende region. Skattefund derimod kan ikke levere de samme udsagn, fordi man her har et subjektivt udsnit af det fuldstændige møntspektrum. Skattefundenes sammensætning er resultatet af et bevidst valg, hvor man for eksempel snarere gemte de værdifulde guld- eller sølv mønter, fremfor kobber-, bronze- eller messingmønter. Endvidere fortæller skattefund ikke meget om den almindelige cirkulation af mønter indenfor det forhistoriske samfund. Muligheden af, at mønterne i et perifert område kun fungerer som en opbevaringsform for overskud, men ikke i større grad som byttemiddel i udvekslingen, har man etnologiske eksempler på fra nyere tid (Nielsen 1987). Et arkæologisk eksempel er måske Ginderup-bopladsen: Skønt der var den kendte skat med 24 tidlige denarer og en guldmønt, fandtes der dog ikke flere enkelte mønter under udgravningen.

Enkeltfund omfatter såvel de enkelte mønter fra bopladsudgravninger som alle løsfund. Hovedparten af de romerske mønter i Danmark er nemlig fundet tilfældigt på marken eller i nyere tid ved detektorafsøgning. Der er en mulighed for, at nogle af de løsfundne mønter ikke er tabte, men bevidst nedlagte. Fremfor alt blandt løsfund af guldmønter kan der være nogle, som i virkeligheden repræsenterer votivdepoter med kun én genstand, idet det må anses for mere usandsynligt, at et objekt af så høj værdi bliver tabt, end kobber- og små sølv mønter. Det betyder, at guldmønternes andel af enkeltfundene må tages med forbehold, når man tolker fundbilledet med hensyn til møntomløbet.

Selvom anvendelsen af metaldetektorer har ført til en eksplosiv vækst i antallet af møntfund, er det ikke uproblematisk at fortolke fundbilledet. Der skal blot peges på et enkelt forhold, som kan være af betydning i denne sammenhæng.

Eftersom alt tyder på, at det indbyrdes forhold mellem de forskellige møntmetaller kan give vigtige informationer om datidens anvendelse af mønter, er det afgørende, at fundbilledet bliver så troværdigt som muligt.

Desværre synes det som om, det er lettere at finde guld- og sølvmønter, men en øget indsats for at spore de mere uanselige kobbermønter ville uden tvivl være lønsom.

Enkeltfundspektre

Diagrammerne over sammensætningen af enkeltfundene (løs- og bo-pladsfund) fra forskellige regioner er fremstillet for at kunne sammenligne møntomløbet.

Danmark er opdelt i delområderne Fyn (diag. 1, fig. 8), den sjællandske øgruppe (diag. 2, fig. 8) og Jylland (diag. 3, fig. 9) (6), samt det nordtyske kystområde mellem Weser og Elbens munding (diag. 4, fig. 9) (7), hvor kontakter til romerriget er bevidnet af importfund fra grave og marskboplader. Desuden er medtaget en region tættere ved Limes: Westfalen og det sydvestlige Niedersachsen (diag. 5, fig. 10) (8), hvor flodveje (Rhinens sideflod Lippe samt Weseren) ledte fra romernes grænse igennem Germanien mod nord. Og endelig inddrages Elbe-Saaleområdet (9) som et kontinentalgermansk importtyngdepunkt, der i flere henseender svarer til forholdene på Østsjælland (Hansen 1987, 213) (diag. 6, fig. 10).

Diagrammerne viser fundenes opdeling på forskellige mønttyper eller -metaller i løbet af tiden fra den romerske republik til det 5. århundrede. Diagrammerne er opstillede på grundlag af det absolutte antal mønter, og giver et direkte indtryk af fundbilledet. Dette betyder imidlertid, at man ikke uden videre kan sammenligne diagrammerne direkte med hensyn til fundkoncentrationen i de enkelte områder. Så havde det været nødvendigt at omregne fundtallene i forhold til områdernes forskellige størrelser. Det andet er, at de 20 tidsafsnit, diagrammerne er opdelt i, ikke har samme længde, hvilket er illustreret i endnu et diagram (fig. 7). Det betyder, at perioderne er forskelligt repræsenteret. At tidsafsnittene delvis overlapper hinanden er begrundet i, at mønterne blev dateret efter de prægende kejsere, og især i den yngre romertid sker det, at flere kejsere præger mønter samtidigt.

Mønttyperne, der er repræsenteret på diagrammerne, er *aureus*- og *solidus*-guldmønter, de første fra tidlig og midterste kejsertid, de sidste fra senromersk tid. Så kommer *sølvdenarene*, og fra og med kejser Caracalla de såkaldte „antoninerdenarer“, som efter nominalet var en dobbeltde-nar, men hvis lødighed når ned på kun 4% sølv. Næsten udelukkende fra Fyn kendes der tillige *siliquae*, som er en senromersk sølvmønt. Og sidst men ikke mindst rubrikken „kobber“, som omfatter småmønter af kobber, bronze og messing.

Der ses et par træk, som genfindes i alle områder. Overalt udviser sølv- og kobbermønter fra 2. århundrede, nærmere bestemt fra kejserne Trajan til Marc Aurel eller Commodus (96-180/192 e.Kr.) en vis domi-

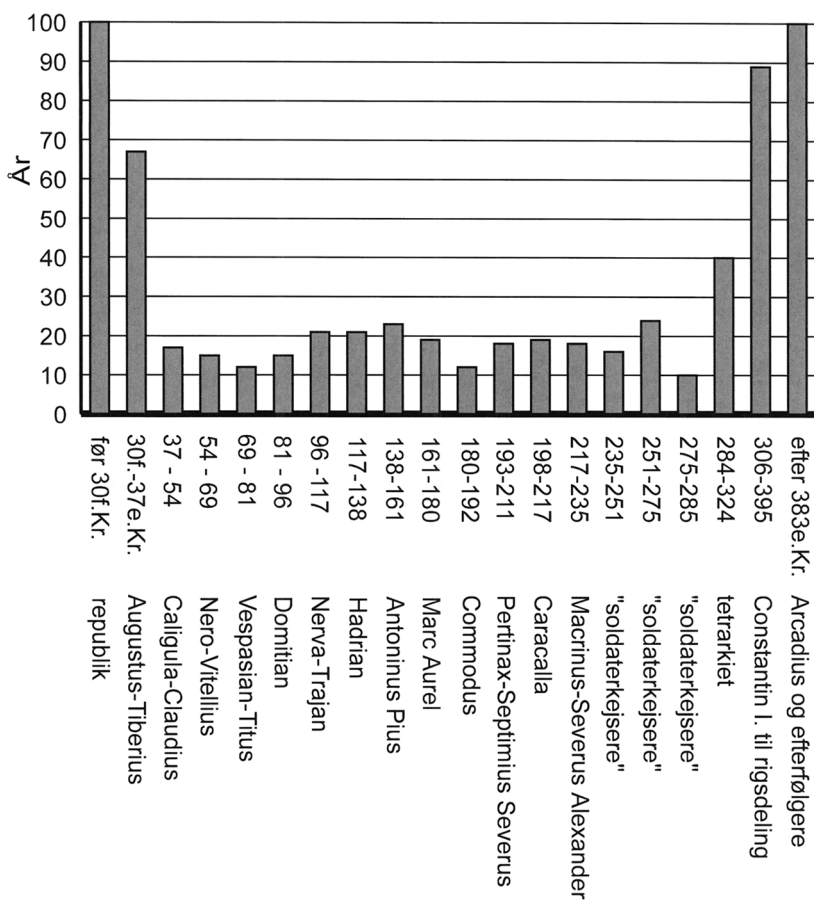

Fig. 7. Diagram til illustration af tidsafsnitternes varierende længde i forhold til hinanden.
Diagram illustrating the relative lengths of the different periods.

nans. Til gengæld er mønter præget i første halvdel af 3. århundrede meget fåtallige. Der kan dog iagttages en mindre stigning igen med prægninger fra århundredets midte, men den er langt fra så markant som tyngdepunktet i 2. århundrede, og her er det ofte de stærkt kobberholdige antoninerdenarer, som kommer ind i billedet. Endelig er der mange mønter fra konstantinsk tid, hovedsageligt *solidi* og kobber- eller bronzeprægninger.

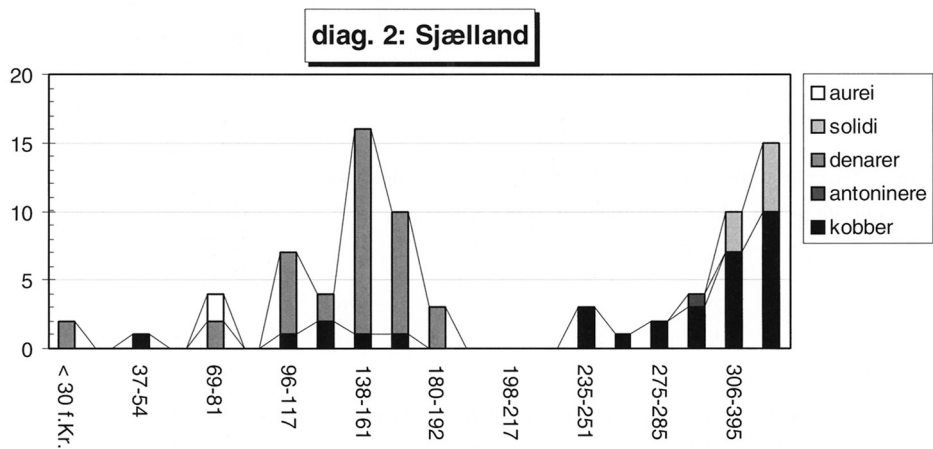
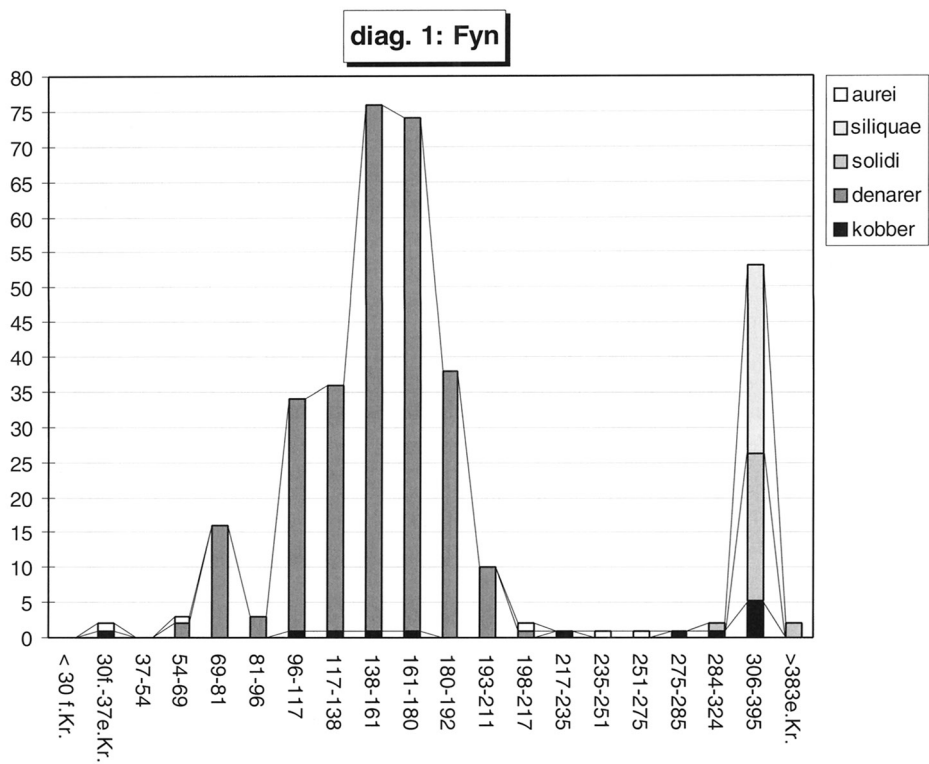

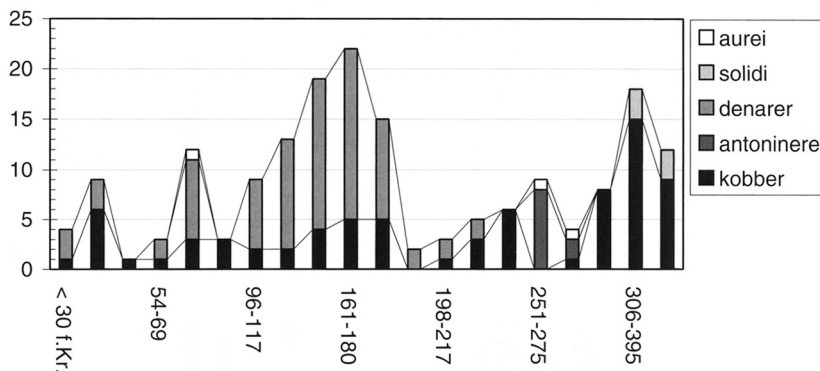
Fig. 8. Diagram 1: enkelt- og løsfund af romerske mønter fra Fyn.

Diagram 2: enkelt- og løsfund af romerske mønter fra Sjælland.

Diagram 1. Individual and scattered finds of Roman coins from Funen.

Diagram 2. Individual and scattered finds of Roman coins from Zealand.

diag. 3: Jylland

diag. 4: Nordtyskland mellem Weser og Elbe

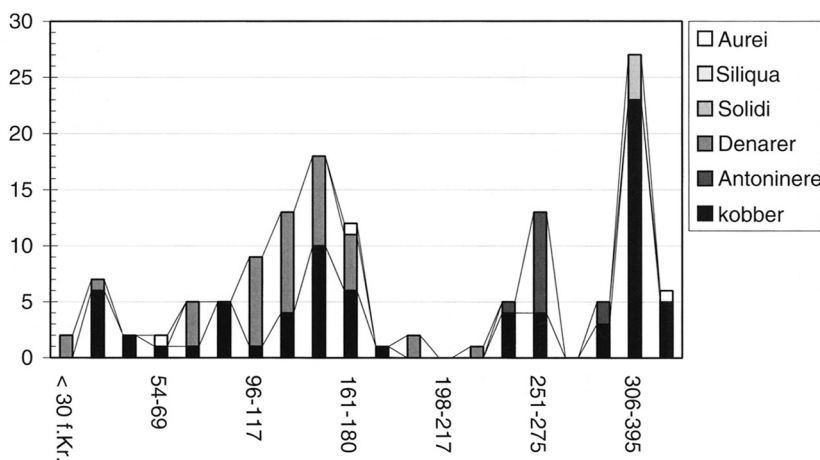
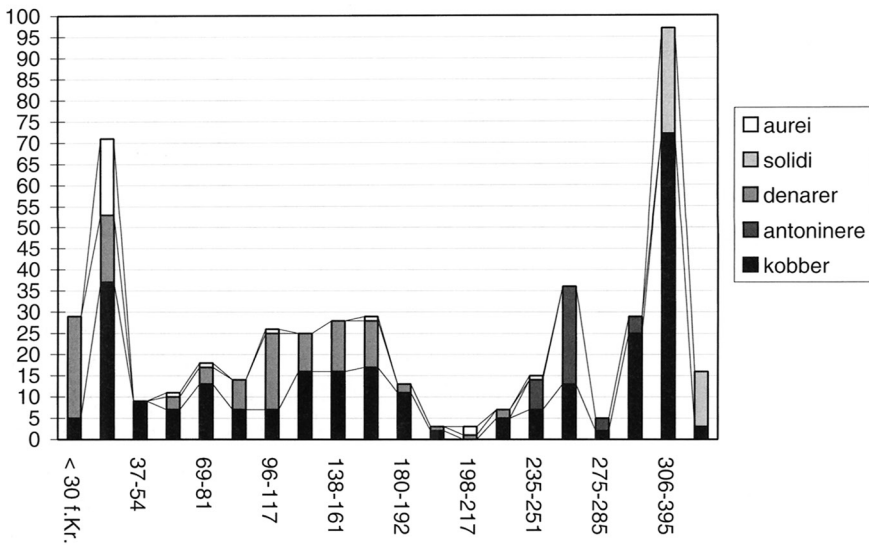

Fig. 9. Diagram 3: enkelt- og løsfund af romerske mønter fra Jylland.
 Diagram 4: enkelt- og løsfund af romerske mønter fra kystområdet mellem Weser og Elben.
 Diagram 3. Individual and scattered finds of Roman coins from Jylland.
 Diagram 4. Individual and scattered finds of Roman coins from the coastal area between the Weser and the Elbe.

diag. 5: Westfalen og naboegne

diag. 6: Elbe-Saale-område

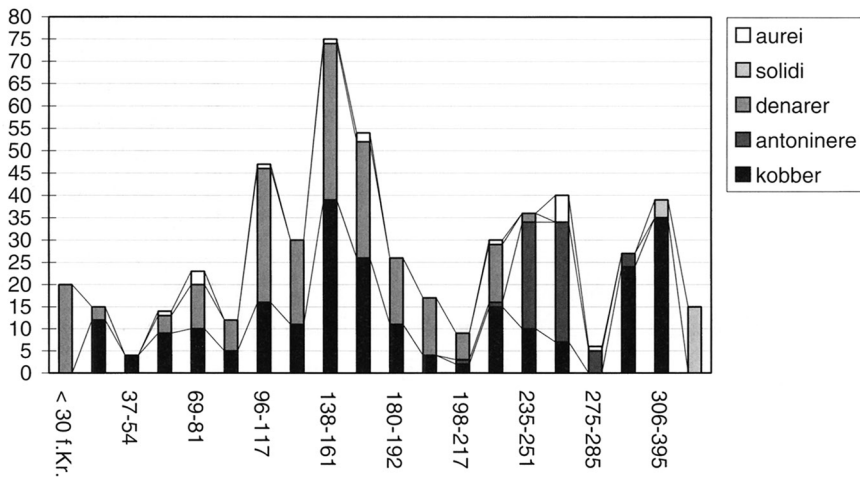

Fig. 10. Diagram 5: enkelt- og løsfund af romerske mønter fra Westfalen og det sydvestlige Niedersachsen. Diagram 6. Enkelt- og løsfund af romerske mønter fra Elbe-Saale-området.

Diagram 5. Individual and scattered finds of Roman coins from Westphalia and southern Lower Saxony. Diagram 6: Individual and scattered finds of Roman coins from the Elbe-Saale area.

En del af disse udsving er betinget af møntsystemets udvikling i romerriget. Ved slutningen af 2. århundrede rammes den romerske økonomi af inflation. Under kejseren Septimius Severus (193–211 e.Kr.) bliver denaren derfor radikalt devalueret ved at reducere dens lødighed. Derved svækkes denarens rolle, og sølvmonter fik aldrig siden større betydning i det romerske møntsystem. I egnene uden for romerriget blev de yngre denarer upopulære og modtoges ikke længere i større tal. Men også udmøntningen af kobber- og bronze-“småpenge“ gik stærkt tilbage, fordi mønternes metalværdi begynder at overstige deres købekraft.

Kejser Diokletian (284–306) prøver at reformere systemet. Guldmønten bliver den centrale enhed og guld derved det vigtigste ædelmetal til mønter i stedet for sølv. Under Konstantin den Store lykkedes det med den nye *solidus* at skabe en guldmønt, der forbliver stabil i flere århundreder, og som efterhånden opnår vid udbredelse i det germanske område.

Diokletian indførte også en ny kobbermønt. Det er den såkaldte „fol-lis“, som bliver den dominerende mønttype blandt det store antal af kobbermønter fra 4. århundrede.

I Nordvesttyskland ses endvidere et påfaldende højt antal af mønter fra den romerske republik og kejserne Augustus og Tiberius (diag. 5, fig. 10). Disse egne stod under direkte romersk indflydelse i tiden omkring Kristi fødsel, mens romerne forsøgte at indtage landet mellem Rhinen og Elben. Mængden af tidlige mønter kan højst sandsynligt forklares ved tilstedeværelsen af romerske soldater.

Men der kan også iagttages karakteristiske forskelle mellem de enkelte fundspektre. De tre danske landsdele har således hver sit særpræg:

Fyn (diag. 1, fig. 8) adskiller sig fra Sjælland og Jylland ved en usædvanlig storhøj-fundmængde. Det er først og fremmest de omfattende udgravninger ved Gudme og Lundeberg, som har gjort sølvdenaren til den altdominerende mønttype. Tidligere var Fyn fremfor alt kendt for sine mange fund af guldmønter (Breitenstein 1943; 1944). Enestående er også den store gruppe af *siliquae*, sølvmonterne fra konstantinsk tid.

Derimod er der på Sjælland (diag. 2, fig. 8) fundet påfaldende få mønter. Det er bemærkelsesværdigt, når man tager i betragtning, at Sjælland tillige har den største koncentration af anden romersk import i Danmark og hele Nordeuropa.

Hvad angår bronze- og kobbermønter findes der næsten ingen på Fyn. Også på Sjælland er de temmelig fåtallige, men her kendes dog en del fra 4. og anden halvdel af 3. århundrede. På Fyn synes det næsten, som om kobbermønternes plads i 4. århundrede blev overtaget af *siliquae*.

Anderledes ser det ud i Jylland (diag. 3, fig. 9). Her findes kobbermønter gennem næsten hele perioden, og de udgør endda en ret høj andel af 2. århundredes mønter. I modsætning til de øvrige danske landsdele antyder det jyske møntspekter også en lille koncentration af tidlige

denarer og kobbermønter fra Augustus, Tiberius og den romerske republik.

Når man sammenligner de danske med de tre andre undersøgte regioner, ser man, at kobbermønterne spiller en meget mere fremtrædende rolle i den kontinentalgermanske sfære, idet de overalt udgør omkring halvdelen af enkeltfundene (diag. 5 + 6, fig.10). Det kan være et tegn på, at man gennem nære kontakter til romerriget havde udviklet en sekundær pengeøkonomi, hvor man kunne anvende mønterne i handelsforbindelserne til de romerske provinser ved Rhinen og Donau.

Der er andre forhold, som peger i den samme retning.

1. Antoninerdenarerne.

Selvom de ikke havde nogen særlig værdi som ædelmetal, var de alligevel i omløb. Ellers ville de næppe være så godt repræsenteret blandt enkeltfundene. Ovenikøbet blev de også gemt i skatte i disse egne (Chantraine 1985, Tab.VII). Det synes derfor klart, at antoninerdenarerne faktisk blev betragtet som værdifulde, på trods af den ringe lødighed, og det kan forklares med, at de kunne bruges som betalingsmiddel i udvekslingen med romerriget.

2. Sølvdenarernes langsomme aftagen efter året 193.

Det antages almindeligvis, at man udenfor romerriget nægtede at modtage denarerne, efter at de blev devalueret. Dette forhold bekræftes af utallige denarskatte, som slutter brat med Commodus (180-192) eller Septimius Severus (193-211), skønt de kan være nedlagt meget senere (10). Men enkeltfundsdiagrammerne fra de 3 tyske områder viser, at de devaluerede denarer ikke mangler fuldstændigt her. Måske kom de i omløb fordi de ligesom antoninerdenarer og kobbermønter kunne bruges i handlen med romerne. Men de indgik naturligvis ikke i skattene, som kun indeholdt de „gøde“ mønter.

Det fynske møntfunds billede viser derimod ingen indikatorer på nærkontakter med de romerske provinser (11). Ædelmetallerne sølv og guld er næsten enerådende. Guldmønterne er for det meste omdannet til smykker, mens det for denarernes og siliquaernes vedkommende er muligt, at de fungerede som betalingsmetal og blev brugt efter vægt. Småpengene mangler, fordi der alligevel ikke var tale om en form for møntøkonomi. De fynske denarfunds sammensætning med hovedvægten på de lødige prægninger fra Antoninus Pius, Marc Aurel og Commodus svarer til denarskattens sammensætning. Det kunne tyde på, at mønterne ankom til Fyn på et ret sent tidspunkt, måske i 4. århundrede (12), samtidigt med „bølgen“ af konstantinske mønter.

Ved det sjællandske møntspektrum er det overraskende, at det på ingen måde afspejler den centrumsfunktion, som Sjælland fra importfundene at dømme (Hansen 1990) syntes at indtage i yngre romertid,

navnligt i periode C1b. Antallet af 3. århundredets mønter er ringe, og devaluerede denarer og antoninerdenarer mangler næsten fuldstændigt. Begge mønttyper kunne man forvente at finde, hvis der havde været tale om en direkte vareudveksling mellem Sjælland og de romerske nordvest-provinser.

I Danmark er det alene i Jylland, man har fundet antoninerdenarer i et lidt større antal. I det hele taget er møntspektret fra Jylland nærmere beslægtet med de kontinentalgermanske end med de øvrige danske. Kobbermønterne og prægninger fra republikken til Tiberius er nævnt ovenfor, og desuden findes der devaluerede denarer blandt de jyske enkeltfund. Diagrammerne fra Jylland og egnen ved Wesermundingen ligner hinanden næsten fuldstændigt. Det er muligt, at Jylland har haft tættere kontakter til egnene sydover, og derved til romerriget, end man hidtil, ud fra Jyllands ringe andel i fund af kostbare romerske importgenstande, har formodet.

Graven fra Bæk er et fund, som også peger i den retning. Selvom der ikke fandtes pragtfulde genstande af romersk oprindelse i den, vidner den ligesom de rigere grave om en overklasse, der var modtagelig for påvirkninger fra den romerske kultur. Og møntfundene udviser ligheder mellem Jylland og Nordvesttyskland, hvilket kunne antyde, at kontakterne sydpå var af samme art i begge disse regioner.

NOTER

- 1) Denne artikel er blevet til på grundlag af en opgave, forfatteren har skrevet under et ophold som gæstestuderende på Institut for forhistorisk arkæologi, Moesgård. Tak til Jørgen Lund og Birgit Rasmussen for initiering af projektet, organisatorisk støtte samt faglig og sproglig vejledning.
- 2) Ifølge H. Mattingly et al., ed. (1984), *The Roman Imperial Coinage I*, p.95 no.25, er typen ikke dateret. J. Balling (1963,12) angiver dog årene 26-37 e.Kr. som udmøntningsperiode.
- 3) Der skal have været en anden stenfyldt plet på samme mark, og en højtomt lige i nærheden. Der blev ikke foretaget undersøgelser (if. H. Neumanns beretelse på Haderslev Museum).
- 4) Himlingøje 1949, grav 2; Varpelev grav a; Hågerup; Årslev.
- 5) Bl.a. Møllegårdsmarken, grav 1715
- 6) Materialbasis: Balling 1963; Breitenstein 1943 ,1944, 1947; Kromann 1985,1990a,1990b; samt Den Kongelige Mønt- og Medaillesamlingens beretninger om nyindkomne mønter i „Arkæologiske Udgravninger i Danmark“ 1985-1994.
- 7) »Regierungsbezirke« Oldenburg og Stade i forbundslandet Niedersachsen, samt Bremen og Bremerhaven. Materialbasis: „Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland“ , afd. VII, bind 3, 8 og 9 (Berlin 1988)
- 8) »Regierungsbezirke« Münster, Detmold, Osnabrück og Hannover. Materialbasis: „Die Fundmünzen der römischen Zeit in Deutschland“, afd. VI, bind 4 (Berlin 1971) og 6 (Berlin 1973); afd. VII, bind 1 og 4 (Berlin 1988)
- 9) De tidligere DDR's »Bezirke« Magdeburg, Halle, Erfurt, Gera og Leipzig. Materialbasis: Laser 1982
- 10) Et eksempel er skatten fra Smøenge på Bornholm (Kromann & Watt 1984).
- 11) Om Gudme- og Lundebergmønternes oprindelse og importveje se Kromann 1994, 66.
- 12) Gudmehallen, hvor der blev fundet 114 denarer, er dateret til første halvdel af 4. århundrede (Kjer Michaelsen & Sørensen 1993).

LITTERATUR

- Balling, J. 1963: De romerske Møntfund fra Jylland. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1962, 5-78.
- Breitenstein, N. 1943: De romerske Møntfund fra Gudme Herred. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1942, 69-98.
- Breitenstein, N. 1944: De romerske Møntfund fra Fyen udenfor Gudme Herred. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1943, 1-20.
- Breitenstein, N. 1947: De romerske Møntfund fra den sjællandske Øgruppe. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1946, 1-34.
- Broholm, H.C. 1960: *Kulturforbindelser mellem Danmark og Syden i ældre Jernalder*.
- Chantraine, H. 1985: Die Bedeutung der römischen Fundmünzen für die frühe Wirtschaftsgeschichte. I: *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mitteleuropa I*, Jankuhn et al., ed., 367-429.
- Christensen, L. 1988: Ein Urnengräberfeld der älteren Kaiserzeit in Frørup, Sønderjyllands Amt. *Offa* 45, 81-118.
- Eggers, H.J. 1950: Lübsow, ein germanischer Fürstensitz der älteren Kaiserzeit. *Prähistorische Zeitschrift* 34/35, 2., 58-111.
- Ethelberg, P. 1995: The Chieftains' Farms of the Over Jerstal Group. *Journal of Danish Archaeology*, vol. 11, 1992-93, 111-135.
- Fonnesbech-Sandberg, E. 1990: Anvendelse af mønter i romersk og ældre germansk jernalder. I: *Gudme-rapport*, H.Thrane, ed., 75-87.
- Hansen, U. Lund. 1987: *Römischer Import im Norden*. (= Nordiske Fortidsminder 10).
- Hansen, U. Lund. 1990: Langdistancehandel i romersk jernalder – fra gaveudveksling til aftalehandel. *hikuin* 16, 63-88.
- Hedeager, L. 1992: *Danmarks jernalder. Mellem stamme og stat*.
- Ilkjær, J. 1993: *Illerup Ådal 3. Die Gürtel, Bestandteile und Zubehör*.
- Ilkjær, J. 1994: *Illerup Ådal. Mosefundenes kronologi og proveniens. Et resumé*.
- Jahn, M. 1921: *Der Reitersporn. Seine Entstehung und Entwicklung* (= Mannus-Bibliothek Nr. 21).
- Kjer Michaelsen, K. & P.O.Sørensen. 1993: En kongsgård fra jernalderen. *Årbog for Svendborg og Omegns Museum*, 24-35.
- Kromann, A. 1985: De romerske mønter fra Gudme. I: *Gudme problemer*, H.Thrane, ed., 37-50.
- Kromann, A. 1990: Recent Roman coin finds from Denmark. *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1983-84, 59-122.
- Kromann, A. 1990b: Mønterne fra Lundeberg. *Årbog for Svendborg og Omegns Museum*, 48-58.
- Kromann, A. 1994: Gudme and Lundeberg – The Coins. I: *The Archaeology of Gudme and Lundeberg*. P.O.Nielsen et al., ed. (= Arkæologiske Studier X), 64-67.
- Kromann, A. 1995: Die römischen Münzfunde von Seeland. I: *Himlingøje – Seeland – Europa*. Hansen, U. Lund, red., 347-363.
- Kromann, A. & M.Watt. 1984: Skattefundet fra Smørenge. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1984, 29-41.
- Laser, R. 1982: *Die römischen und frühbyzantinischen Fundmünzen auf dem Gebiet der DDR*. (= Akademie der Wissenschaften der DDR, Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 28).
- Mikkelsen, D. Kaldal 1990: To ryttergrave fra ældre romersk jernalder – den ene med tilhørende bebyggelse. *Kuml* 1988-89, 143-194.
- Neumann, H. 1948: Guldmønt i romersk jernalders grav i Bæk, Nustrup sogn. *Haderslev Amts Museum* 1948, 12-16.
- Neumann, H. 1954: Et loveglas fra Rhinlandet. *Kuml* 1953, 137-154.
- Neumann, H. 1982: *Olgerdiget – et bidrag til Danmarks tidligste historie*.
- Nielsen, S. 1987: Denarerne fra romersk jernalder – funktion og udbredelse. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1986, 147-162.
- Saggau, H.E. 1981: *Bordesholm. Der Urnenfriedhof am Brautberg bei Bordesholm in Holstein*. Teil 2: Katalog, Tafeln und Plan des Gräberfeldes, Offa-Bücher Bd. 48.
- Saggau, H.E. 1986: *Bordesholm. Der Urnenfriedhof am Brautberg bei Bordesholm in Holstein*. Teil 1: Text und Karten, Offa-Bücher Bd. 60.
- Tejral, J. 1992: Die Probleme der römisch-germanischen Beziehungen unter Berücksichtigung der neuen Forschungsergebnisse im niederösterreichisch-südmährischen Thayaflußgebiet. *Bericht der Römisch-germanischen Kommission* 73, 377ff.

- Thomsen, P.O. 1989: Lundeberg – En foreløbig redegørelse efter 4 udgravningskampagner. *Årbog for Svendborg og Omegns Museum*, 8-35.
- Thrane, H. 1993: *Guld, guder og godfolk*.
- Voss, O. & M. Ørsnes-Christensen. 1948: Der Dollerupfund. Ein Doppelgrab aus der römischen Eisenzeit. *Acta Archaeologica*, Vol. XIX, 209-271.

SUMMARY

An Early Roman Iron Age Grave containing a Roman Gold Coin

A grave found at Bæk in Nustrup parish near Haderslev has not previously received the attention it deserves. The excavation uncovered a little burial chamber built of field stones in which the body had been placed lying in a log coffin (fig. 2). The chamber was covered by a 4.5 x 2 m heap of stones and surrounded by a ring-shaped cobbling 4-5 m wide (fig.1). The grave goods were modest, but included remarkable objects. Apart from two pots there was a spur of iron and bronze decorated with silver wire, and a Roman gold coin (figs.3-4). The coin is an aureus minted in Lugdunum in the reign of the emperor Tiberius. The spur is the type called a stool spur and has X-shaped stool, two rivets, and inlaid silver wire decoration on the spike. Among the covering stones there were also found sherds of pottery and a fragment of a bronze pin (fig.6).

The grave can be dated to the later phase of the Older Roman Iron Age, phase B2 (the end of the first and first half of the second century). However as the pottery retains some old features and the spur still has two instead of four rivets, the date is most likely to be early in the phase.

The Bæk grave has certain features in common with the “princely graves” of “Lübsow type”. The spur implies the burial was that of a mounted fighter, and the coin is evidence of wealth and wide connections, while weapons are missing as they are in other graves of similar type. In distinction from the Lübsow graves, which are richer, the Bæk burial has no other Roman

imports than the coin. This is evidence of a further hierarchization of the upper strata of Iron Age society. Per Ethelberg sees cavalry graves without weapons as the burials of chieftains intermediate in rank between “warriors” and “princes” (Ethelberg 1995, 131f).

What makes the grave from Bæk especially noteworthy is that the coin is the only one found in a Roman period grave in Jutland, and that the grave is the earliest dated one in Denmark containing a coin. In Denmark 20 other Iron Age graves have been found with Roman coins in them, 9 in Zealand, 8 in Funen, and 3 on Bornholm. They are all from the Later Roman Iron Age, and Bæk is the only grave with a coin from the Older Roman period.

Silver denarii make up the commonest category in graves (18 coins). There are only 2 aurei and 1 imitation aureus, and also 2 solidi and 3 siliquae. It should be noted that most graves held only a single coin regardless of the quality of the remaining equipment. This suggests that the presence of coins in graves was determined not so much by wealth and status as perhaps by religious concepts. An obvious explanation would be that the coins were intended as payment for the journey to the kingdom of the dead, as a kind of “Charon’s penny”.

If coins could be used for payment in death rituals the question is raised whether they could not do the same in the world of the living. What function could these foreign coins have had in the Iron Age economy? It has been assumed that in a region

like South Scandinavia Roman coins were primarily raw materials for metal handwork, and played no role in trade and exchange. The finds from Illerup Ådal and Gudme/Lundeborg argue however for their use as a means of payment.

In the ritual weapon deposit from Illerup the personal possessions of the vanquished had included nearly 200 denarii, found singly or in small groups. It seems the coins were often kept in a separate purse. If the equipment included tools and scrap metal, the coins were usually kept apart. This must show that coins were not regarded just as raw material.

The Lundeborg excavations gave the same impression. At this trading and industrial site traces of various crafts, including bronze and silver working, were restricted to certain parts of the site. If the denarii were to be regarded exclusively as raw material, one would expect them to have the same distribution over the site as the metalworking remains. However they do not. The coins appear to be evenly distributed over the whole excavation area. Also in the "king's hall" at Gudme many denarii were scattered over the area, as was also the case with the small pieces of cut gold. Thus they could not be interpreted as belonging to a dispersed hoard or as workshop waste, but are more likely to reflect that means of payment circulated at the site.

It is single and scattered finds of Roman coins in particular that can give the impression of coins in circulation, because they were usually lost accidentally. For this reason they can be assumed to be a very accurate selection of the total coins in circulation, unlike the hoards, which no doubt were usually a subjective selection.

Examination of the spectra of single finds from different parts of Denmark and from some areas further south (figs. 7-10) showed that in areas where it can be supposed that there were direct trade contacts with the Roman Empire (i.e. in areas close to the limes and along the important trade routes, fig.10), can be seen

1) a high proportion of bronze and copper coins among the single finds,

2) the presence of the more debased denarii from after Septimius Severus, and the Antonine denarii that were introduced by Caralla and had a very low silver content.

The fact that in these areas coins that were nearly valueless in precious metal content were in circulation, is best explained as being because they could be used as means of payment in direct exchange with the Roman provinces.

If the spectra from the Danish regions are examined one by one, it is found that the pattern in Funen is not at all suggestive of such direct contacts (fig.8, diag.1). Here good quality gold and silver coins were found almost exclusively. Moreover the spectrum of the single finds of denarii was similar to that observed in many denarius hoards in "Germania libera", which also contained exclusively the older, better quality coins. Outside the Empire these coins remained extremely long in circulation. In the case of Funen it may be supposed most of the coins were not imported until the 4th century, when Gudme and Lundeborg had their heyday.

The pattern in Jutland is surprisingly similar to that found at the mouth of the Weser (fig.9). It is therefore possible that Jutland had closer contacts with the south, including the Roman Empire, than has hitherto been supposed from its share of the imported Roman luxury goods.

It is equally surprising that the coin spectrum of Zealand fails to reflect the central function which the island would seem from its imports to have enjoyed in the Later Roman period, especially in period C1b. The numismatic composition clearly does not confirm the hypothesis of direct sea-going trade between Zealand and the Roman Rhine provinces, bypassing Jutland.

Carsten Korthauer
Westfälische Wilhelms-Universität
Seminar für Ur- und Frühgeschichte
Domplatz 22
D-48143 Münster

Oversættelse: David Liversage